Analyysi

Vaihtotase pysyy alijäämäisenä

Suomen talous | 19.12.2023 | Annika Lindblad

KIRJOITTAJA

Annika Lindblad
Vanhempi ekonomisti

Vaihtotase on heilahdellut voimakkaasti viime vuosina ensin koronapandemian ja sitten Venäjän hyökkäyssodan vuoksi. Energian hintojen vaihtelut vaikuttavat kauppataseeseen, ja vaihtotaseen alijäämä onkin tänä vuonna supistunut nopeasti kauppataseen vahvistumisen vanavedessä. Suomen vaihtotase muuttui alijäämäiseksi jo 2010-luvun alussa, kun erityisesti sähkö- ja elektroniikkateollisuuden vienti hiipui ja painoi kauppataseen alijäämäiseksi. Tarkempi kauppa- ja palvelutaseen tarkastelu osoittaa, että vaihtotase pysynee myös pidemmällä aikavälillä alijäämäisenä huolimatta viimeaikaisesta kauppataseen vahvistumisesta.

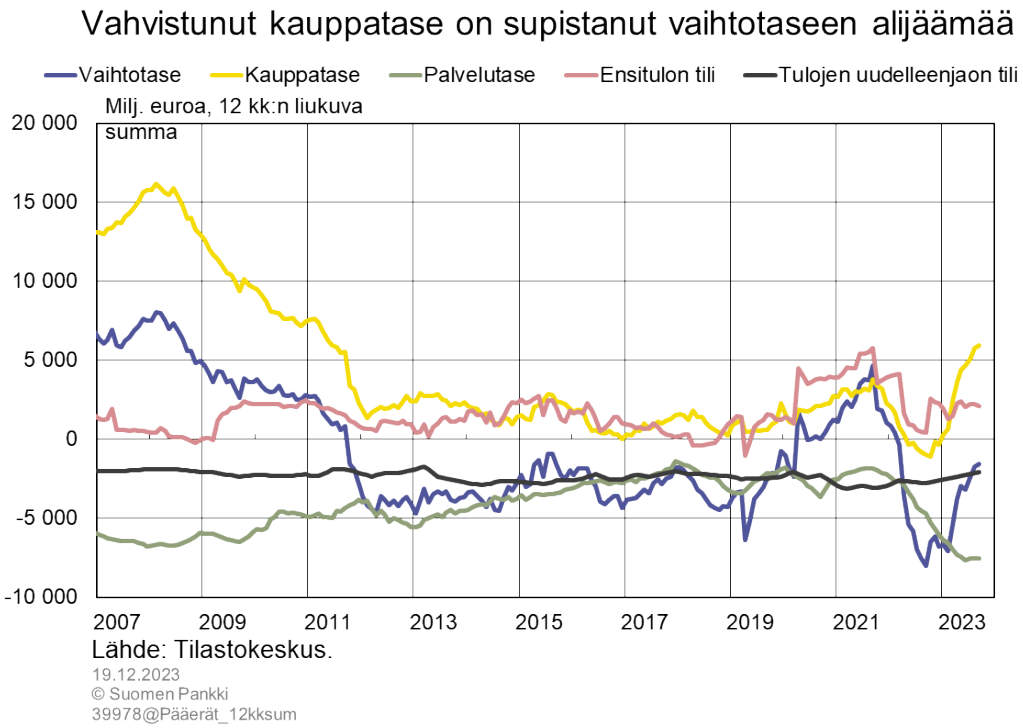

Vaihtotaseessa voimakkaita vaihteluita viime vuosina

Suomen vaihtotase kääntyi koronakriisissä ylijäämäiseksi vuonna 2020 pitkän alijäämäisen jakson jälkeen (kuvio 1). Vaihtotase kuvaa ulkomaisten liiketoimien, kuten tavaroiden ja palveluiden ulkomaankaupan, tasapainoa. Pandemian alussa vaihtotaseen osatekijöistä erityisesti ensitulon tilin ylijäämä, joka sisältää muun muassa palkansaajakorvaukset ja sijoitustulot, vahvistui voimakkaasti[1], mutta myös kauppatase vahvistui tavaraviennin kasvaessa tuontia nopeammin. Palvelutaseeseen pandemian ensivaiheet eivät lopulta vaikuttaneet merkittävästi, koska pandemiasta aiheutunutta matkailutaseen alijäämän supistumista kompensoi kuljetustaseen alijäämän suureneminen.

Pandemiaa seurasi kuitenkin nopeasti toinen sokki – Venäjän hyökkäys Ukrainaan ja sen myötä kärjistynyt energiakriisi. Vaihtotase muuttui nopeasti uudelleen alijäämäiseksi usean alaerän vauhdittamana: palvelutaseen alijäämä kasvoi nopeasti vuoden 2022 aikana, kun esimerkiksi venäläisten matkailijoiden tulo Suomeen pysähtyi, kauppatase painui alijäämäiseksi muun muassa energian hintojen nousun takia ja ensitulon tilin ylijäämää kasvattaneita poikkeustekijöitä ei enää ollut. Poikkeuksellisen syvä vaihtotaseen alijäämä on vuonna 2023 vuorostaan supistunut, kun kauppataseen ylijäämä on vahvistunut nopeasti korkeimmilleen yli vuosikymmeneen heikosti kehittyneen tuonnin vuoksi. Tuonti palautunee kuitenkin vähitellen lähemmäksi vientiä.

Kuvio 1.

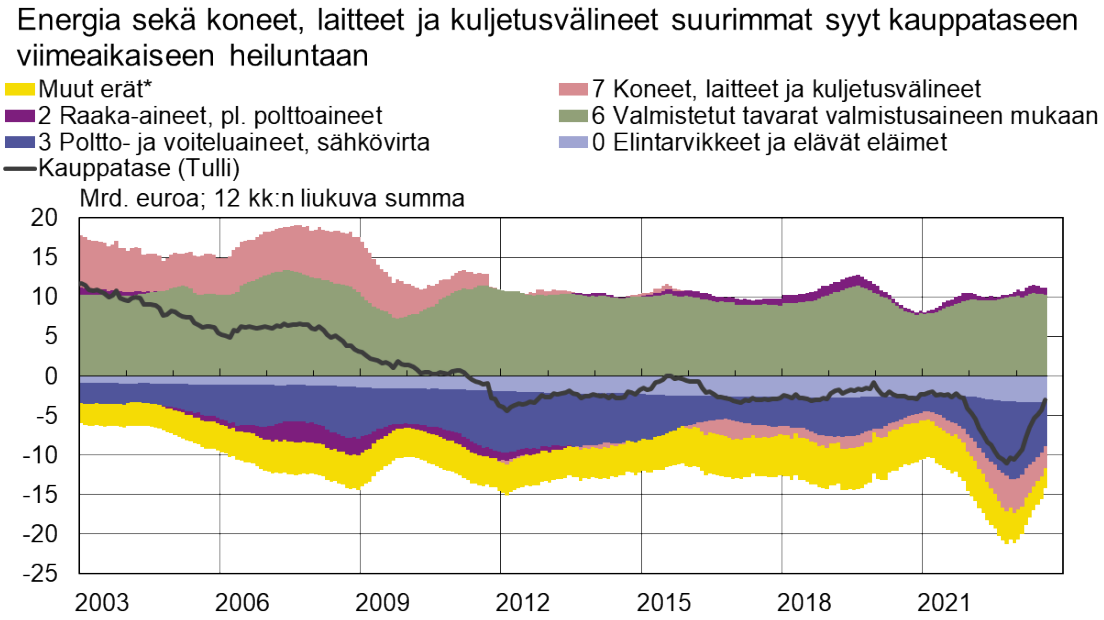

Energian hinnat heiluttavat kauppatasetta

Sekä tavaravienti että tavaratuonti ovat kehittyneet heikosti viimeisen vuoden ajan. Erityisesti energian ja välituotteiden tuonti on vähentynyt tänä vuonna. Kauppataseen nopeasti kasvanut ylijäämä onkin seurausta tuonnin vientiä nopeammasta heikkenemisestä (kuviot 3 ja 4).

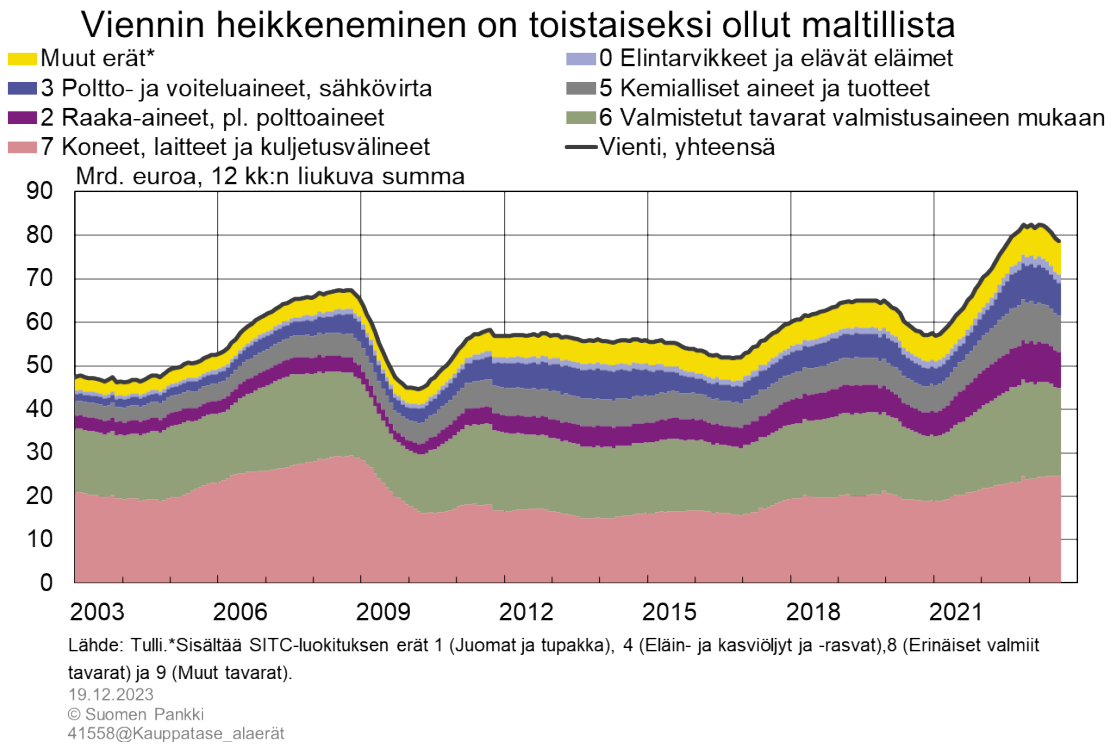
Tavaraerittäin[2] tarkasteltuna kauppataseen suuret vaihtelut ovat johtuneet viime vuosina erityisesti energian mutta myös koneiden, laitteiden ja kuljetusvälineiden kaupasta (kuvio 2).

Kuvio 2.

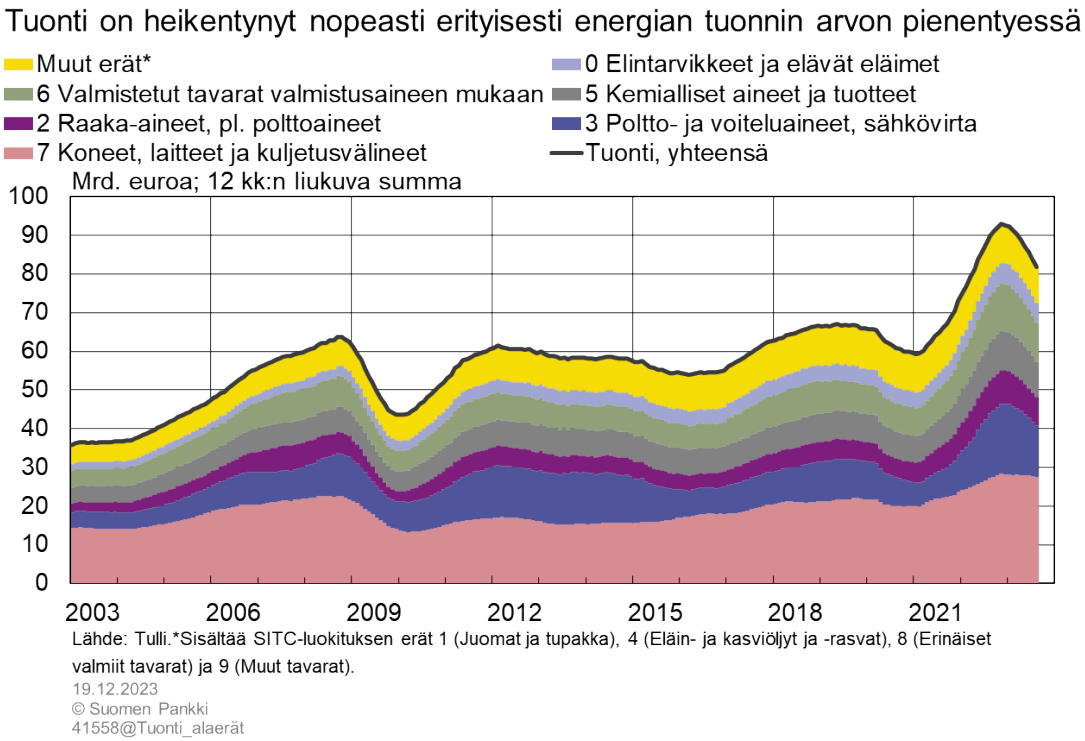

Lähde: Tulli.*Sisältää SITC-luokituksen erät 1 (Juomat ja tupakka), 4 (Eläin- ja kasviöljyt ja -rasvat), 5 (Kemialliset aineet ja tuotteet), 8 (Erinäiset valmiit tavarat) ja 9 (Muut tavarat).
19.12.2023
© Suomen Pankki
41558@Kauppatase_alaerät

Kuvio 3.

Kuvio 4.

Koneiden, laitteiden ja kuljetusvälineiden kauppa vaihtelee voimakkaasti kuukaudesta toiseen,

kun esimerkiksi alustoimitukset heiluttavat vientiä ja tuuli- ja ydinvoimaan liittyvien komponenttien toimitukset vaikuttavat tuontiin. Kokonaisuutena koneiden, laitteiden ja kuljetusvälineiden tase on ollut viime vuodet alijäämäinen. Yksi merkittävimmistä rakenteellisista muutoksista Suomen ulkomaankaupassa 2000-luvulla onkin koneiden, laitteiden ja kuljetusvälineiden viennin heikko kehitys, joka on kääntänyt toimialan taseen vahvasti ylijäämäisestä alijäämäiseksi. Syynä on sähkö- ja elektroniikkateollisuuden, kuten matkapuhelinten, viennin raju supistuminen. Viime vuosina koneiden, laitteiden ja kuljetusvälineiden vienti on kuitenkin pysynyt loivassa kasvussa huolimatta koko viennin ja talouden heikosta kehityksestä.

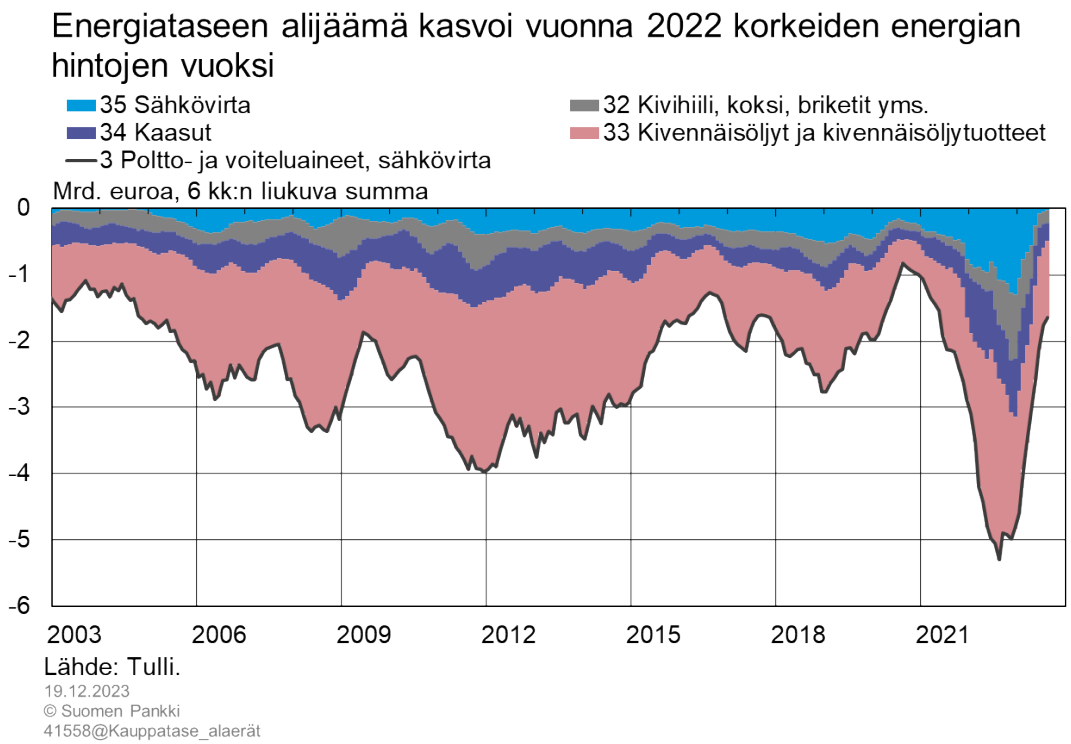
Suomen kauppatase on ylijäämäinen välituotteiden osalta. Niihin kuuluvat muun muassa paperi ja pahvi, rauta ja teräs sekä metallit (”valmistetut tavarat valmistusaineen mukaan”). Välituotteiden lisäksi Suomen kauppatase on ylijäämäinen vain raaka-aineiden suhteen. Raaka-aineiden vienti on kasvanut tuontia nopeammin, ja raaka-aineiden kauppa on ollut ylijäämäistä jo lähes vuosikymmenen.

Energiatase on Suomessa rakenteellisesti alijäämäinen, eli energiaa tuodaan euromääräisesti enemmän kuin sitä viedään. Energian tuonnin volyymi on myös suurempi kuin energian viennin volyymi, mutta ero on kutistunut jo usean vuoden ajan. Energian vienti on keskittynyt öljytuotteisiin, kun taas energian tuonti on hajautetumpaa.

Energian tuonti on viimeisen vuoden aikana vähentynyt energian vientiä nopeammin. Energiakaupan arvo heijastelee energian hintojen vaihteluita. Vuonna 2022 sekä öljyn maailmanmarkkinahinnat että monet tuontihinnat nousivat Venäjän hyökkäyssodan myötä. Tämän vuoksi kaikkien Suomen vaihtotaseen energiaerien alijäämät kasvoivat, mutta suurin vaikutus oli suurimalla erällä, eli öljyllä ja öljytuotteilla (kuvio 5). Vastaavasti vuonna 2023 alijäämä on kutistunut selvästi kaikissa alaerissä, kun energian hinnat ovat laskeneet.

Energiakaupan arvoon vaikuttaa myös valuuttakurssin kehitys. Euron heikentyminen dollariin nähden syventää osaltaan energiataseen alijäämää, sillä erityisesti öljytuotteiden kaupassa dollari on kaupankäynti- ja laskutusvaluuttana yleinen.

Kuvio 5.

Öljyn ja öljytuotteiden kaupan volyymejä tarkastellessa havaitaan, että venäläisen raakaöljyn tuonti on korvautunut muun muassa norjalaisella raakaöljyllä. Kokonaisuutena raakaöljyn tuontivolyymi on kutistunut ja näyttää jääneen pandemiaa edeltänyttä pienemmäksi, mutta öljyn aiempaa korkeamman hinnan vuoksi raakaöljyn tuonnin arvo on silti kasvanut. Samaan aikaan öljytuotteiden vienti on myös vähentynyt. Vihreä siirtymä saattaa vähentää jonkin verran raakaöljyn ja öljytuotteiden kysyntää myös tulevaisuudessa, kun muun muassa lämmitystavat muuttuvat ja autokanta uusiutuu. Öljyn ja öljytuotteiden tase pysynee silti myös jatkossa alijäämäisenä.

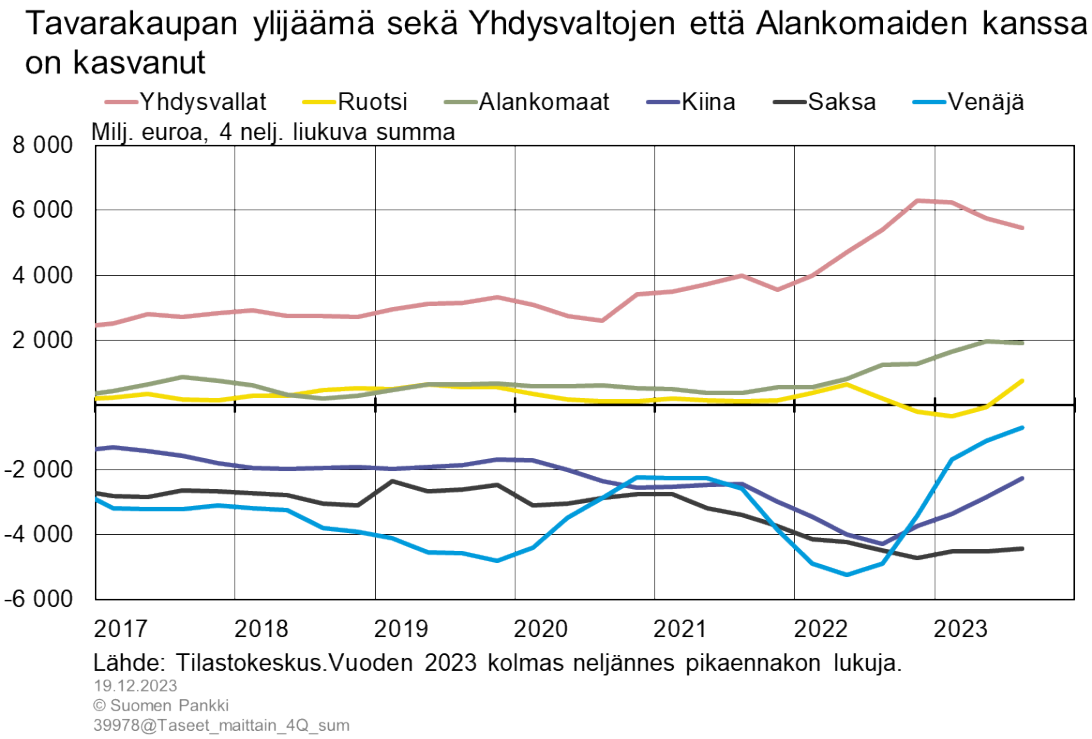
Sähkön ulkomaankaupan krooninen alijäämä on käytännössä kadonnut Olkiluoto 3 -ydinvoimalan käyttöönoton ja tuulivoiman lisäämisen myötä (kuvio 5). Sähkön tuontivolyymi on nyt historiallisen pieni, ja se on laskenut jyrkästi viimeisen vuoden aikana, kun taas sähkön vientivolyymi on pysynyt vakaana. Sähkökaupan alijäämän katoaminen kutistaa energiakaupan alijäämää, mutta ei muuta kokonaiskuvaa koko energiataseen rakenteellisesta alijäämästä.

Tavarakaupan tärkeimmät kohdemaat myllerryksessä

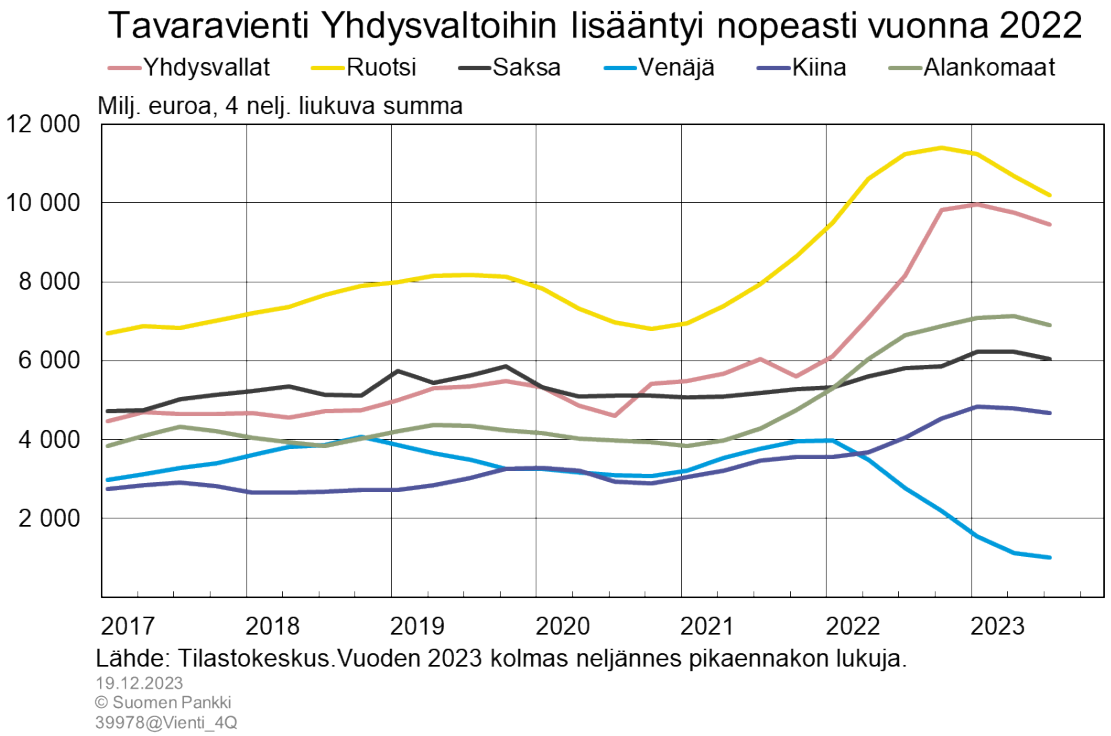
Maksutaseen mukaan Suomen tärkeimmät tavaraviennin kohdemaat ovat tällä hetkellä Ruotsi (n. 12 % viennistä), Yhdysvallat ja Alankomaat, joka vuoden 2022 alusta on ohittanut Saksan (kuvio

7).[3] Suomen tärkeimmät tuontimaat ovat sen sijaan Saksa (n. 14 % tuonnista), Ruotsi ja Kiina, joskin Yhdysvaltojen merkitys on kasvanut viime vuosina (kuvio 8). Suurimpien kauppakumppanien osalta Suomen tavarakauppa on selvästi ylijäämäistä Yhdysvaltojen ja Alankomaiden kanssa (kuvio 6).

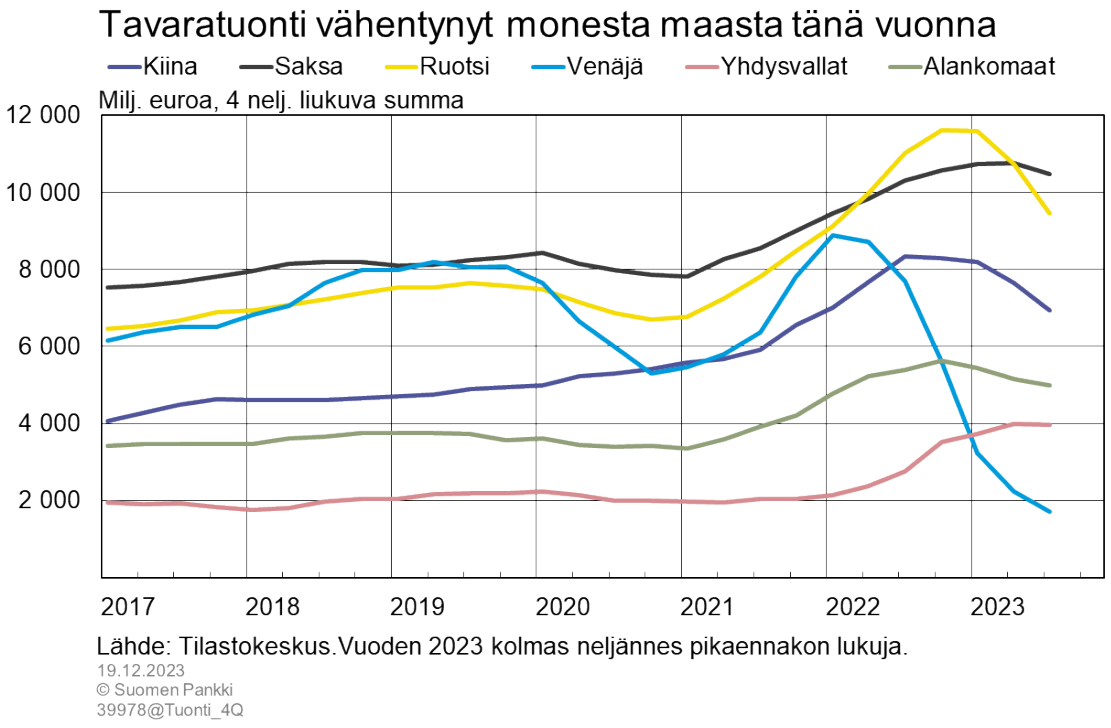
Kuvio 6.

Kuvio 7.

Kuvio 8.

Vienti Yhdysvaltoihin on kasvanut nopeasti, eikä pelkästään suurten alustoimitusten myötä.

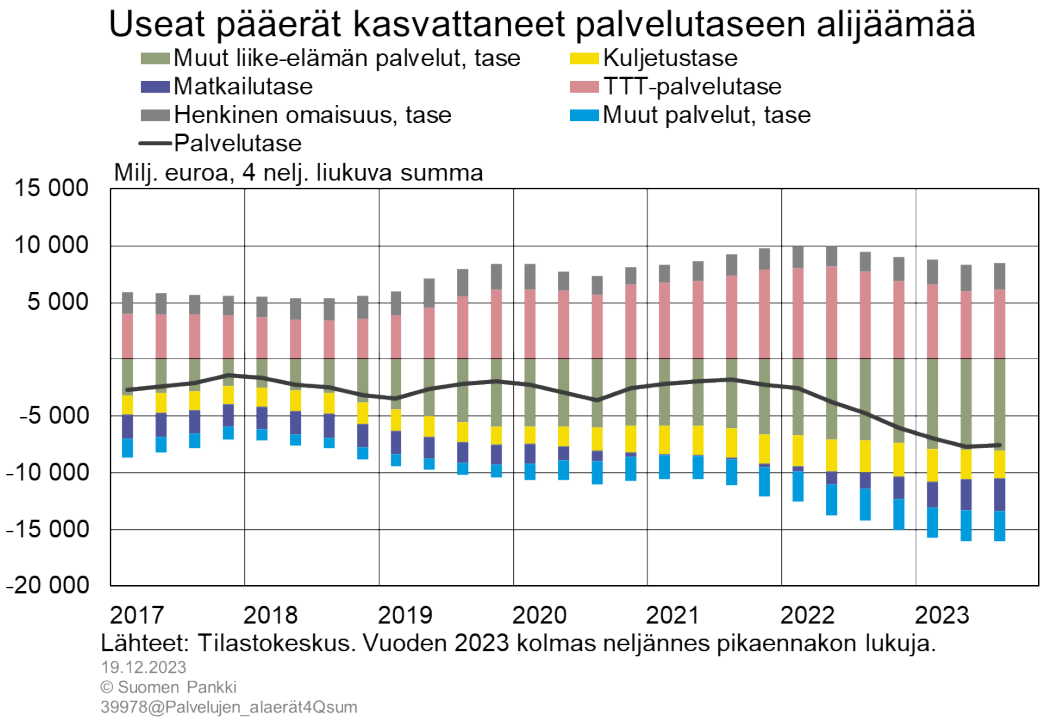
Tavarakauppa Yhdysvaltojen kanssa on selvästi ylijäämäistä, vaikka vienti onkin viimeisinä vuosineljänneksinä hiipunut. Kauppaa Ruotsin kanssa on viimeisen vuoden ajan heiluttanut energia, mutta pidemmällä aikavälillä kauppatase Ruotsin kanssa on ollut jotakuinkin tasapainossa. Vienti Alankomaihin on kasvanut vuodesta 2021 alkaen. Kehitykseen on vaikuttanut erityisesti raudan ja teräksen, metallien, öljytuotteiden sekä koneiden ja laitteiden viennin kasvu.[4]

Kauppa Venäjän kanssa on sen sijaan kutistunut historiallisen pieneksi, mutta koska sekä vienti että tuonti ovat vähentyneet huomattavasti, tase on lähes tasapainossa. Perinteisesti tuonti Venäjältä on ollut energiakaupan vuoksi vientiä runsaampaa. Nyt öljyä koskeva energiakauppa on siirtynyt esimerkiksi Norjaan tai osittain korvautunut omalla sähkön tuotannolla. Kauppataseen alijäämä Norjan kanssa onkin kasvanut huomattavasti energian tuonnin takia.

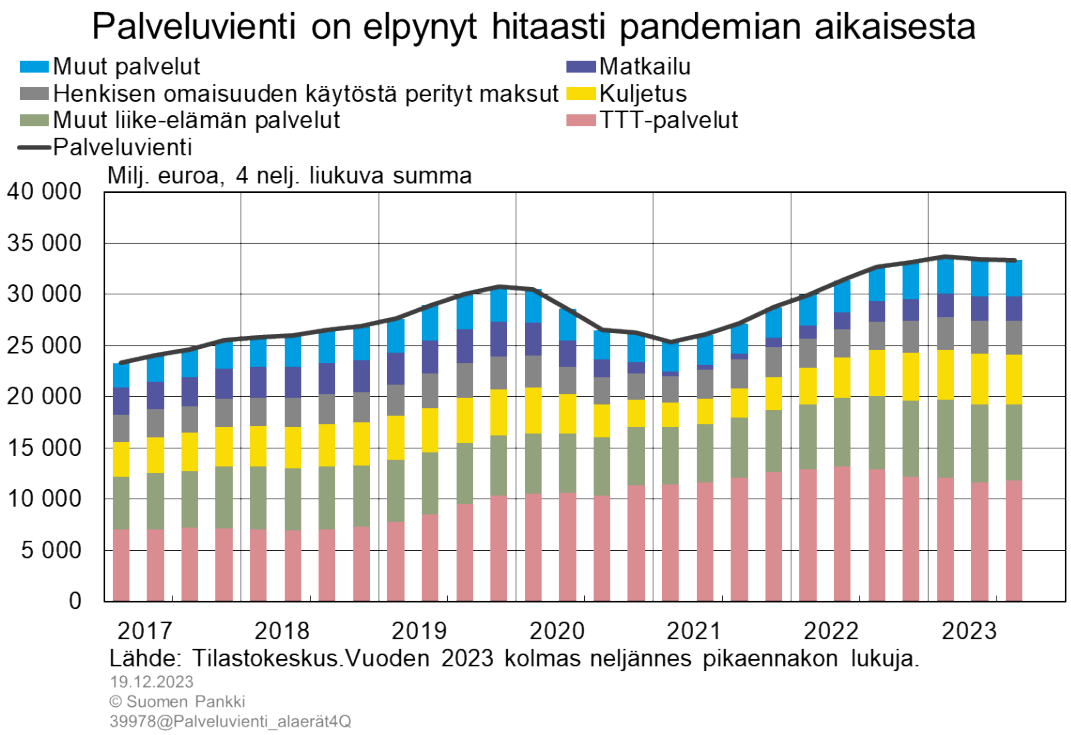
Palvelutaseen syvä alijäämä ei korjaannu nopeasti

Palvelutaseen alijäämä on kasvanut voimakkaasti vuodesta 2022 alkaen, kun palvelutuonti on kehittynyt selvästi palveluvientiä vahvemmin (kuviot 10 ja 11). Palvelukaupan taseen heikkoon kehitykseen on useita syitä: matkailutaseen alijäämän kasvu, televiestintä-, tietotekniikka- ja tietopalveluiden (TTT) kaupan ylijäämän kutistuminen sekä muiden liike-elämän palveluiden, kuten konsultti-, tutkimus- ja kehityspalveluiden, kaupan alijäämän kasvu (kuvio 9). Vuoden 2023 kolmannen neljänneksen ennakkotietojen mukaan palvelutaseen alijäämä kutistui, mutta pysyi Venäjän hyökkäyssotaa edeltänyttä suurempana. Vaikka palvelujen vienti on Suomessakin kasvanut viime vuosina, kasvu on ollut hitaampaa kuin muualla EU-alueella.[5] Palveluiden vienti ja tuonti kattavat n. 30 % kokonaisviennistä ja -tuonnista.

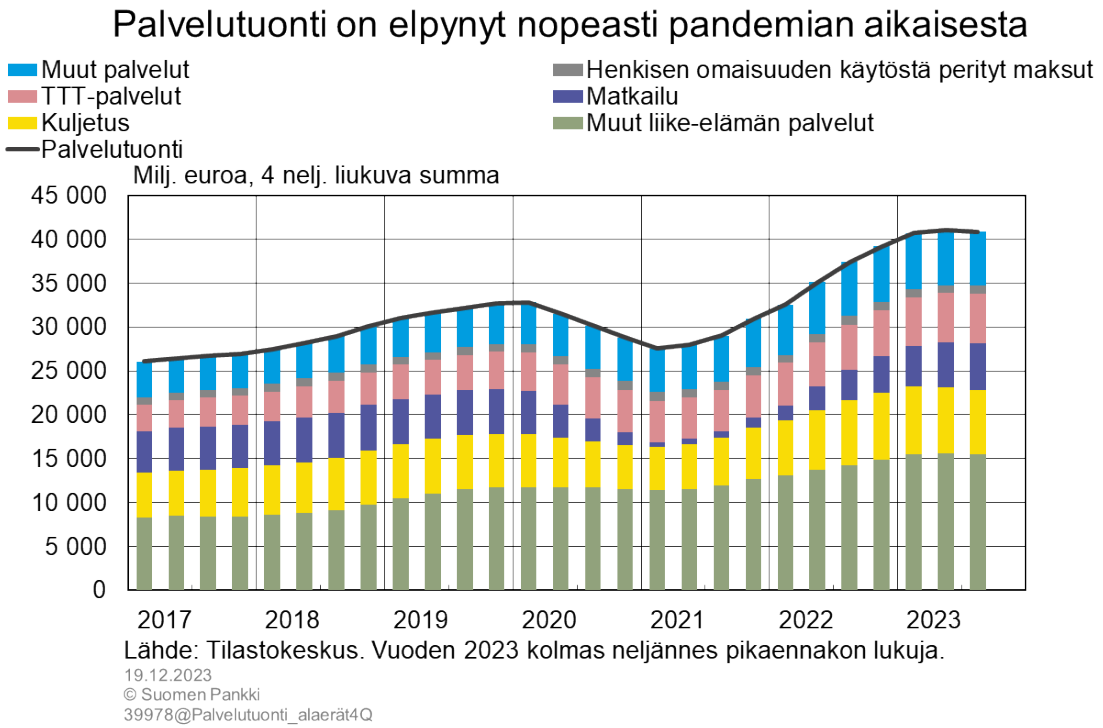
Kuvio 9.

Kuvio 10.

Kuvio 11.

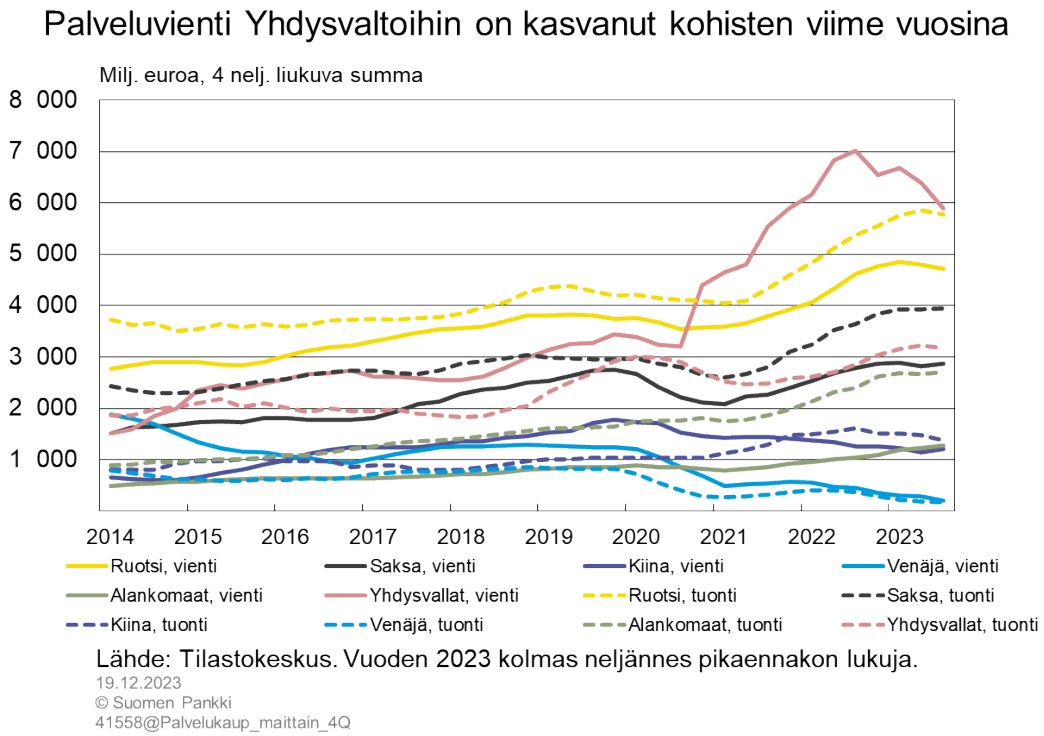
Matkailutaseen alijäämän kasvun syynä on matkailutuonnin palautuminen pandemiaa edeltäneisiin määriin, kun suomalaiset ovat matkustaneet ahkerasti ulkomaille pandemiarajoitusten hellitettyä. Matkailu näyttää palautuneen entiselleen niin euroalueelle kuin euroalueen ulkopuolellekin. Matkailuviennin toipuminen on sen sijaan ollut paljon verkkaisempaa, eikä vienti vielä yllä pandemiaa edeltäneille tasoille. Matkailu Suomeen on ollut erittäin heikkoa EU:n ulkopuolisista maista, mikä selittynee esimerkiksi venäläisten ja kiinalaisten turistien vähäisellä määrällä.

Televiestintä-, tietotekniikka- ja tietopalveluiden (TTT) vienti kasvoi voimakkaasti vuoden 2022 puoliväliin asti, ja sen jälkeen vienti on kehittynyt heikosti. Tästä seurasi TTT-palveluiden ylijäämän kutistuminen. TTT-palveluiden vienti suuntautuu erityisesti euroalueen (ja EU:n) ulkopuolelle, kuten Yhdysvaltoihin, kun taas TTT-palveluiden tuonti tulee pääosin EU-maista. Muiden liike-elämän palveluiden kaupan alijäämän kasvu on puolestaan seurausta tuonnin vientiä nopeammasta kasvusta.

Suomen tärkein palveluviennin markkina on Eurooppa (n. 60 %), mutta yksittäisistä maista tärkein palveluviennin kohdemaa on nykyään Yhdysvallat (n. 20 % kokonaisviennistä) (kuvio 12). Palveluvienti Yhdysvaltoihin onkin kasvanut erittäin nopeasti viime vuosina. Toiseksi tärkein kohdemaa on Ruotsi ja kolmantena Saksa. Palvelutuonnista jopa lähes 80 % tulee Euroopasta. Kolme tärkeintä tuontimarkkinaa ovat kuitenkin samat kuin vientimarkkinatkin, Ruotsi (n. 15 %),

Saksa ja Yhdysvallat. Suurimpien kauppakumppanien osalta palvelukauppa on ylijäämäistä ainoastaan Yhdysvaltojen kanssa.

Kuvio 12.

Vaihtotaseen alijäämä voi olla sitkeä

Energian hinnan vaihtelut heiluttavat tulevaisuudessakin kauppatasetta. Energiaomavaraisuuden paraneminen kotimaisen sähköntuotannon lisääntymisen ansiosta vahvistaa kauppatasetta, mutta ei yksin riitä kääntämään energiatasetta ylijäämäiseksi eikä siten merkittävästi vaikuta vaihtotaseeseen kokonaisuutena. Puolustusvälineiden hankinta kasvattaa tuontia tulevaisuudessa, kun esimerkiksi hävittäjiä tuodaan vuodesta 2025 alkaen Suomeen. Tämä kutistaa kauppataseen ylijäämää. Ei ole siten syytä odottaa, että kauppataseen ylijäämä kasvaisi nykyisestä merkittävästi tai pysyisi 2010-luvulla nähtyä suurempana, ellei Suomeen synny uutta kansainvälisesti kilpailukykyistä tuotantoa, jota saadaan myytyä ulkomaille. Vienti tarvitsee useimmiten merkittävästi tuontipanoksia, joten tavaraviennin kasvu edellyttää myös tuonnin kasvua. Tämänkin takia vaihtotaseen tasapainottamista tukisi erityisesti korkean jalostusasteen vientialojen vahvistuminen Suomessa. Edellä kuitenkin nähtiin, että Suomi on nettoviejä ainoastaan matalan jalostusasteen välituotteiden ja raaka-aineiden tuotannossa.

Televiestintä-, tietotekniikka- ja tietopalveluiden kauppa sekä Yhdysvaltojen palvelukysyntä ovat viime vuosina olleet avainasemassa palvelutaseen vahvistumisessa. Näiden palvelujen viennissä

niin Yhdysvaltoihin kuin Eurooppaankin voi olla vielä paljonkin potentiaalia. Palvelutaseen alijäämään ei matkailun suhteen ole odotettavissa nopeaa korjausliikettä, sillä matkailutaseen alijäämän syveneminen voi ainakin osittain olla pitkäaikaista geopoliittisen tilanteen takia. Matkailutaseen alijäämä toisaalta tuskin kasvaa merkittävästi lähivuosina, kun pandemiaa edeltänyt matkailun määrä Suomesta ulkomaille on jo saavutettu.

Tulojen uudelleenjaon tilin alijäämä on ollut vakaa, eikä sen odoteta muuttuvan merkittävästi. Myöskään ensitulon tilin ylijäämä tuskin ainakaan kasvaa nykyisestään historiallisen pitkän aikavälin kehityksen perusteella tarkasteltuna. Vaihtotaseen voidaan siten olettaa pysyvän rakenteellisesti alijäämäisenä lähivuosina.

Viitteet

1. Ensitulon tilin pandemian aikaista kehitystä ovat käsitelleet tarkemmin Lindblad, Annika, Sinivuori, Taina ja Kivistö, Jarkko Euro & talous -artikkelissaan. ↑
2. Tavaraerittäistä hajotelmaa ei ole saatavilla maksutaseesta, joten käytämme Tullin tietoja. Maksutaseen ja Tullin ulkomaankauppatilastot eroavat toisistaan tehtaattoman tuotannon, CIF-FOB-muunnoksen ja muiden erojen vuoksi. Tilastojen välinen ero on kasvanut jonkin verran viime vuosina lähinnä tehtaattoman tuotannon ylijäämän kasvun takia. Kehitys kauppataseessa on kuitenkin ollut saman suuntaista molemmissa tilastoissa. ↑
3. Ulkomaankaupan kohdemaita voi myös tarkastella Tullin lukujen avulla, jolloin viennin ja tuonnin tärkeimmät kohdemaat voivat erota tässä esitetystä. ↑
4. Maksutaseessa kohdemaa on viimeisin tiedossa oleva kohde vientituotteelle. ↑
5. Ks. Ali-Yrkkö, Jyrki ja Kuosmanen, Natalia (30.11.2023) Missä määrin Suomi käy kansainvälistä palvelukauppaa? ETLA Raportti No 142. https://pub.etla.fi/ETLA-Raportit-Reports-142.pdf. ↑

Asiasanat

kauppatase, palvelutase, ulkomaankauppa, vaihtotase